

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПОТЕНЦІАЛ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Студентки 4 курсу групи ТЕ
Освітньої програми Туризм. Екскурсоведство.
Галузі знань 24 Сфера обслуговування
Спеціальності 242 Туризм
Спеціалізації Екскурсоведство
Ступеня вищої освіти бакалавр
Осадчук Вероніки Вадимівни
Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент
Война Інна Миколаївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова екзаменаційної комісії _____

Члени екзаменаційної комісії _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	6
1.1. Сутність, поняття та особливості індустриального туризму.....	6
1.2. Класифікація та основні види об'єктів індустриального туризму.....	9
1.3. Світовий досвід розвитку індустриального туризму.....	13
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2.АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	19
2.1. Поняття потенціалу індустриального туризму та методичні підходи до його оцінювання.....	19
2.2. Оцінка ресурсного потенціалу індустриального туризму в Україні.....	23
2.3. Основні центри та об'єкти індустриального туризму в Україні.....	27
Висновки до розділу 2.....	31
РОЗДІЛ 3.ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	33
3.1. Можливості використання індустриальної спадщини для розвитку туризму.....	33
3.2. Напрями розвитку індустриальних туристичних маршрутів.....	36
3.3. Практичні рекомендації щодо розвитку індустриального туризму в Україні.....	39
Висновки до розділу 3.....	42
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	51
ДОДАТОК А. Дрогобицька солеварня.....	51
ДОДАТОК Б. АрселорМіттал Кривий Ріг.....	51
ДОДАТОК В. Соляні шахти Соледара.....	52
ДОДАТОК Г. ДніпроГЕС, Запоріжжя.....	52

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку туристичної індустрії все більшої актуальності набувають нові та нестандартні види туризму, які дозволяють урізноманітнити туристичний продукт та залучити нові категорії туристів. Одним із таких напрямів є індустріальний туризм, який пов'язаний із відвідуванням промислових підприємств, об'єктів індустріальної спадщини, техногенних ландшафтів, шахт, заводів, кар'єрів, електростанцій та інших об'єктів промислової інфраструктури. Цей вид туризму поєднує пізнавальний, освітній та культурний компоненти, сприяє популяризації технічних досягнень людства, а також формує інтерес до історії розвитку промисловості.

Індустріальний туризм активно розвивається у багатьох країнах світу, де колишні промислові об'єкти перетворюються на музеї, туристичні комплекси, культурні центри та тематичні маршрути. Такий підхід дозволяє не лише зберігати індустріальну спадщину, але й ефективно використовувати її як туристичний ресурс. У країнах Європи, зокрема в Німеччині, Великій Британії, Франції та Польщі, індустріальний туризм став важливою складовою туристичної індустрії та одним із напрямів розвитку регіонів.

Україна має значний потенціал для розвитку індустріального туризму, оскільки на її території зосереджена велика кількість промислових підприємств, шахт, металургійних комбінатів, машинобудівних заводів, гідроелектростанцій та інших об'єктів промислової інфраструктури. Значна частина цих об'єктів становить історичну та культурну цінність і може використовуватися як туристичні ресурси. Особливо перспективними регіонами для розвитку індустріального туризму є Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська та Львівська області, де сформувалися потужні промислові центри.

Разом з тим розвиток індустріального туризму в Україні перебуває на початковому етапі та потребує комплексного дослідження ресурсного потенціалу, визначення перспективних об'єктів, формування туристичних маршрутів та розроблення ефективних механізмів його розвитку. Вивчення потенціалу індустріального туризму є важливим для розширення туристичної

пропозиції, диверсифікації туристичних продуктів та підвищення туристичної привабливості країни.

Актуальність теми бакалаврської роботи зумовлена необхідністю дослідження потенціалу індустріального туризму в Україні та визначення перспектив його подальшого розвитку. Використання індустріальної спадщини у туристичній діяльності може сприяти розвитку регіонального туризму, підвищенню економічної активності територій, створенню нових робочих місць та збереженню історико-культурної спадщини.

Метою бакалаврської роботи є дослідження потенціалу індустріального туризму в Україні та визначення перспектив його розвитку.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- ✓ дослідити сутність, поняття та особливості індустріального туризму;
- ✓ розглянути класифікацію та основні види об'єктів індустріального туризму;
- ✓ проаналізувати світовий досвід розвитку індустріального туризму;
- ✓ визначити поняття потенціалу індустріального туризму та методичні підходи до його оцінювання;
- ✓ здійснити оцінку ресурсного потенціалу індустріального туризму в Україні;
- ✓ охарактеризувати основні центри та об'єкти індустріального туризму в Україні;
- ✓ визначити перспективи розвитку індустріального туризму та розробити практичні рекомендації щодо його розвитку.

Об'єктом дослідження є індустріальний туризм як напрям сучасної туристичної діяльності.

Предметом дослідження є потенціал розвитку індустріального туризму в Україні та можливості його використання у туристичній діяльності.

У процесі виконання бакалаврської роботи використано такі **методи дослідження**: аналіз і синтез наукових джерел, порівняльний аналіз,

статистичний метод, метод узагальнення та систематизації інформації.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання результатів дослідження для розвитку індустріального туризму в Україні, формування нових туристичних маршрутів та підвищення туристичної привабливості промислових регіонів країни.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та результати дослідження викладені у збірнику наукових праць ВДПУ Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження. [відп. ред. С.В. Поливаний]. Вінниця, 2026. Вип. 24 (29).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 55 сторінках, з яких основного тексту – 53. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел (47 найменувань), містить 10 рисунків, 1 таблицю та 4 додатки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність, поняття та особливості індустриального туризму

«Фабрики, шахти та заводи – це не просто споруди, а пам'ять про епоху індустриального розвитку.» – Lewis Mumford

Індустриальний туризм є відносно новим напрямом туристичної діяльності, який активно розвивається у світі. Його основною особливістю є те, що туристи відвідують діючі або колишні промислові підприємства, шахти, кар'єри, електростанції, заводи, фабрики та інші об'єкти виробничої інфраструктури. Такі об'єкти можуть використовуватися як у пізнавальних, так і в освітніх цілях, що дозволяє туристам ознайомитися з процесами виробництва, технологічними досягненнями та історією розвитку промисловості [2].

Науковці трактують поняття індустриального туризму по-різному, однак у більшості випадків воно пов'язується з використанням промислових об'єктів як туристичних ресурсів. Так, за визначенням А. Отгаара, індустриальний туризм – це вид туризму, що передбачає відвідування промислових підприємств або об'єктів індустриальної спадщини з пізнавальною, освітньою чи рекреаційною метою [3]. Українські дослідники також наголошують на тому, що індустриальний туризм поєднує функції пізнання, культурного розвитку та популяризації індустриальної історії регіонів [4].

Індустриальний туризм відіграє важливу роль у розвитку туристичної індустрії, оскільки дозволяє залучати нові туристичні ресурси та використовувати об'єкти, які раніше не розглядалися як туристичні. Особливо це стосується промислових регіонів, де зосереджено значну кількість підприємств важкої промисловості, гірничодобувної галузі та енергетики. Використання таких об'єктів у туристичній діяльності сприяє диверсифікації туристичних продуктів та підвищенню привабливості регіонів [5].

Основні підходи до визначення сутності індустриального туризму наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття індустріального туризму

Автор	Визначення
А. Otgaar	Індустріальний туризм – це відвідування туристами діючих або історичних промислових об’єктів з пізнавальною метою
В. Пацюк	Вид туризму, пов’язаний із використанням промислових об’єктів як туристичних ресурсів
Н. Свірідова	Туристична діяльність, що передбачає ознайомлення з історією, культурою та технологіями промислового виробництва
Л. Божко	Форма туристичної діяльності, спрямована на популяризацію індустріальної спадщини та технічного розвитку

Джерело: сформовано автором на основі [1; 2; 3; 18]

Як видно з таблиці 1.1, більшість дослідників розглядають індустріальний туризм як комплексну форму туристичної діяльності, що поєднує пізнавальний, освітній та культурний аспекти. Основною метою такого туризму є ознайомлення туристів з технологічними процесами виробництва, історією промислових підприємств та особливостями індустріального розвитку територій.

Важливим аспектом розвитку індустріального туризму є використання індустріальної спадщини, яка включає промислові підприємства, технічні споруди, інженерні конструкції та техногенні ландшафти. У багатьох країнах світу колишні промислові об’єкти трансформуються у музеї, культурні центри, виставкові комплекси та туристичні маршрути. Це дозволяє зберігати історичну спадщину та водночас використовувати її як туристичний ресурс [6].

До основних характеристик індустріального туризму належать:

- ✓ пізнавальна спрямованість;
- ✓ використання промислових об’єктів як туристичних ресурсів;
- ✓ освітній характер туристичних програм;
- ✓ можливість поєднання з іншими видами туризму;
- ✓ сприяння збереженню індустріальної спадщини.

Основні особливості індустріального туризму наведено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні особливості індустріального туризму

Особливість	Характеристика
Пізнавальний характер	Туристи отримують інформацію про технології виробництва та історію промисловості
Освітня функція	Використовується у навчальних та наукових цілях
Використання техногенних об'єктів	Об'єктами відвідування є заводи, шахти, кар'єри, електростанції
Збереження індустріальної спадщини	Старі промислові об'єкти перетворюються на туристичні локації
Економічна ефективність	Сприяє розвитку регіонів та створенню нових робочих місць

Джерело: сформовано автором на основі [4; 5; 7]

Як видно з таблиці 1.2, індустріальний туризм має низку специфічних особливостей, які відрізняють його від інших видів туризму. Однією з найважливіших є використання техногенних об'єктів як туристичних ресурсів. У більшості випадків туристи відвідують промислові підприємства, шахти, кар'єри, гідроелектростанції, металургійні комбінати та інші об'єкти виробничої інфраструктури.

Ще однією важливою особливістю індустріального туризму є його освітня функція. Багато промислових підприємств організовують спеціальні екскурсії для студентів, школярів та науковців, що дозволяє ознайомитися з сучасними технологіями виробництва. Такі екскурсії сприяють формуванню професійних знань та розвитку інтересу до технічних спеціальностей [8].

Індустріальний туризм також має значний економічний потенціал, оскільки дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси у розвиток регіонів. Використання промислових об'єктів у туристичній діяльності сприяє створенню нових робочих місць, розвитку туристичної інфраструктури та підвищенню туристичної привабливості територій [9].

Таким чином, індустріальний туризм є перспективним напрямом розвитку сучасної туристичної індустрії. Його сутність полягає у використанні промислових об'єктів та індустріальної спадщини як туристичних ресурсів.

Основними особливостями цього виду туризму є пізнавальний характер, освітня функція, використання техногенних об'єктів та сприяння збереженню індустріальної спадщини. Розвиток індустріального туризму дозволяє не лише розширити туристичні можливості регіонів, але й сприяє популяризації історії та досягнень промислового розвитку.

1.2. Класифікація та основні види об'єктів індустріального туризму

Індустріальний туризм як окремий напрям туристичної діяльності передбачає використання промислових об'єктів, інженерних споруд, техногенних ландшафтів та індустріальної спадщини у туристичних цілях. Основною особливістю цього виду туризму є те, що туристичними ресурсами виступають об'єкти виробничої діяльності людини, які мають історичну, культурну, технологічну або пізнавальну цінність. У зв'язку з цим важливим завданням науковців та практиків туристичної галузі є визначення класифікації таких об'єктів та систематизація їх видів [1].

Класифікація об'єктів індустріального туризму дозволяє структурувати різноманітні промислові об'єкти, визначити їх туристичний потенціал та розробити ефективні туристичні маршрути. Науковці пропонують різні підходи до класифікації індустріальних туристичних ресурсів, серед яких найбільш поширеними є класифікація за галузевою належністю, за функціональним призначенням, за історичною цінністю та за ступенем використання у туристичній діяльності [2].

Однією з найбільш поширених є класифікація об'єктів індустріального туризму за галузями промисловості, оскільки саме галузева специфіка визначає характер туристичних об'єктів та особливості їх використання. Основні види таких об'єктів наведено у таблиці 1.3.

Як видно з таблиці 1.3, об'єкти індустріального туризму можуть належати до різних галузей промисловості, що значно розширює можливості їх використання у туристичній діяльності. Найбільш популярними серед туристів

Таблиця 1.3

Класифікація об'єктів індустріального туризму за галузями промисловості

Галузь промисловості	Основні туристичні об'єкти
Гірничодобувна промисловість	шахти, кар'єри, рудники
Металургійна промисловість	металургійні комбінати, доменні печі
Машинобудування	заводи, фабрики, виробничі комплекси
Енергетика	електростанції, гідроелектростанції, атомні станції
Хімічна промисловість	хімічні комбінати, нафтопереробні заводи
Харчова промисловість	пивоварні, виноробні підприємства, кондитерські фабрики

Джерело: сформовано автором на основі [2; 4]

є об'єкти гірничодобувної та металургійної промисловості, оскільки вони мають масштабний характер та відображають процеси промислового виробництва.

Іншим важливим підходом є класифікація об'єктів індустріального туризму за функціональним призначенням. Такий підхід дозволяє визначити, які саме функції виконують промислові об'єкти у туристичній діяльності. Основні групи таких об'єктів наведено у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Класифікація об'єктів індустріального туризму за функціональним призначенням

Група об'єктів	Характеристика
Діючі промислові підприємства	підприємства, які продовжують функціонувати та приймають туристів
Об'єкти індустріальної спадщини	колишні промислові підприємства, які мають історичну цінність
Техногенні ландшафти	кар'єри, терикони, промислові зони
Промислові музеї	музеї техніки, промисловості та інженерії
Інженерні споруди	мости, дамби, канали, гідротехнічні споруди

Джерело: сформовано автором на основі [5; 7]

Як видно з таблиці 1.4, об'єкти індустріального туризму можуть виконувати різні функції. Діючі підприємства дозволяють туристам ознайомитися з сучасними технологічними процесами виробництва, тоді як

об'єкти індустріальної спадщини відображають історію розвитку промисловості та техніки.

Крім того, важливою складовою індустріального туризму є об'єкти індустріальної спадщини, які мають історичну та культурну цінність. До таких об'єктів належать колишні заводи, фабрики, шахти, склади та інші промислові споруди, що втратили своє виробниче значення, але можуть використовуватися як туристичні атракції. У багатьох країнах світу такі об'єкти перетворюються на музеї, культурні центри, виставкові комплекси та туристичні маршрути [6].

Основні типи об'єктів індустріального туризму можна подати у вигляді схеми (рис. 1.1).

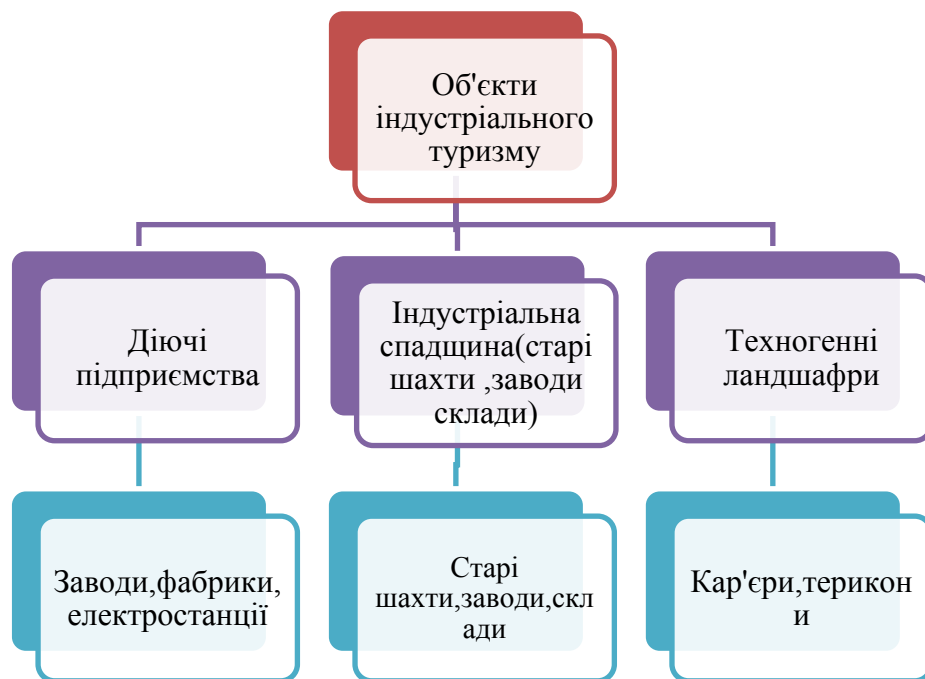

Рис. 1.1. Основні види об'єктів індустріального туризму

Як показано на рис. 1.1, об'єкти індустріального туризму можна поділити на три основні групи: діючі промислові підприємства, об'єкти індустріальної спадщини та техногенні ландшафти. Така класифікація дозволяє систематизувати різноманітні промислові ресурси та визначити їх туристичну цінність.

Особливу роль у розвитку індустріального туризму відіграють промислові музеї, які створюються на базі колишніх підприємств або інженерних споруд. Такі музеї дозволяють відвідувачам ознайомитися з

історією розвитку промисловості, технологічними процесами виробництва та досягненнями технічного прогресу. У багатьох країнах світу промислові музеї є важливими туристичними об'єктами, що приваблюють значну кількість відвідувачів [8].

До основних видів об'єктів індустріального туризму також належать енергетичні об'єкти, зокрема гідроелектростанції, атомні електростанції та теплові електростанції. Такі об'єкти є цікавими для туристів, оскільки дозволяють ознайомитися з процесами виробництва електроенергії та функціонуванням енергетичних систем.

Важливою складовою індустріального туризму є також техногенні ландшафти, які виникли внаслідок промислової діяльності людини. До них належать кар'єри, терикони, відвали гірських порід та інші об'єкти, що мають специфічний вигляд і становлять інтерес для туристів та дослідників [9].

Для більш наочного представлення основних видів об'єктів індустріального туризму доцільно розглянути їх узагальнену класифікацію, представлену у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Основні види об'єктів індустріального туризму

Вид об'єктів	Приклади
Гірничопромислові об'єкти	шахти, кар'єри, рудники
Металургійні підприємства	металургійні комбінати
Енергетичні об'єкти	ГЕС, АЕС, ТЕС
Машинобудівні підприємства	заводи, виробничі комплекси
Харчова промисловість	пивоварні, виноробні
Індустріальна спадщина	старі фабрики, заводи
Техногенні ландшафти	терикони, відвали

Джерело: сформовано автором на основі [3; 6]

Як видно з таблиці 1.5, об'єкти індустріального туризму є досить різноманітними та можуть включати як діючі промислові підприємства, так і об'єкти індустріальної спадщини. Це створює широкі можливості для формування різноманітних туристичних маршрутів та програм.

Таким чином, класифікація об'єктів індустріального туризму є важливим елементом дослідження цього виду туристичної діяльності. Вона дозволяє систематизувати промислові об'єкти, визначити їх туристичний потенціал та сформувати ефективні туристичні продукти.

Основними видами таких об'єктів є діючі промислові підприємства, об'єкти індустріальної спадщини, техногенні ландшафти, промислові музеї та інженерні споруди. Використання цих об'єктів у туристичній діяльності сприяє розвитку регіонального туризму, збереженню індустріальної спадщини та підвищенню туристичної привабливості територій.

1.3. Світовий досвід розвитку індустріального туризму

Індустріальний туризм є важливим напрямом сучасної туристичної індустрії, який активно розвивається в багатьох країнах світу. Його розвиток пов'язаний із трансформацією промислових територій, збереженням індустріальної спадщини та використанням колишніх промислових об'єктів у туристичних цілях. Світовий досвід свідчить, що індустріальний туризм може стати ефективним інструментом економічного розвитку регіонів, особливо тих, які пережили занепад промисловості [6].

У багатьох країнах світу індустріальний туризм розглядається як спосіб ревіталізації промислових територій, що втратили своє економічне значення. Колишні заводи, шахти, фабрики та інші промислові об'єкти перетворюються на музеї, культурні центри, туристичні маршрути та рекреаційні зони. Такий підхід дозволяє не лише зберігати історичну спадщину, але й формувати нові туристичні продукти та підвищувати туристичну привабливість територій [11].

Світовий досвід розвитку індустріального туризму демонструє, що найбільш активно цей напрям розвивається у країнах Європи та Північної Америки, де існує значна кількість об'єктів індустріальної спадщини. Найбільш відомими прикладами розвитку індустріального туризму є Німеччина, Велика Британія, Бельгія, Франція та США.

Основні країни, де індустріальний туризм набув значного розвитку, наведено у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Країни-лідери розвитку індустріального туризму

Країна	Основні індустріальні туристичні об'єкти
Німеччина	Рурський промисловий регіон, шахта Цольферайн
Велика Британія	музей шахти Big Pit, промислові музеї Манчестера
Бельгія	промисловий комплекс Grand-Hornu
США	музеї техніки, промислові фабрики та інноваційні центри
Франція	музеї промисловості, виноробні підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [6; 11]

Як видно з таблиці 1.6, у багатьох країнах світу індустріальний туризм є важливою складовою туристичної індустрії. Найбільш поширеними об'єктами індустріального туризму є промислові музеї, колишні шахти, металургійні підприємства та техногенні ландшафти.

Одним із найуспішніших прикладів розвитку індустріального туризму є Рурський регіон у Німеччині, який у минулому був одним із найбільших центрів гірничодобувної та металургійної промисловості Європи. Після занепаду промислового виробництва значна частина промислових об'єктів була перетворена на туристичні атракції. У межах регіону створено спеціальний туристичний маршрут – Route of Industrial Heritage, який об'єднує десятки індустріальних пам'яток [8].

Цей маршрут має довжину близько 400 км та включає понад 50 ключових об'єктів, серед яких музеї, промислові комплекси та історичні виробничі підприємства [20]. Завдяки розвитку індустріального туризму регіон отримав новий імпульс економічного розвитку та перетворився на важливий туристичний центр.

Важливою особливістю розвитку індустріального туризму в Рурському регіоні є комплексний підхід до використання індустріальної спадщини. Колишні промислові підприємства були реконструйовані та перетворені на культурні, туристичні та рекреаційні об'єкти. Наприклад, парк Landschaftspark

Duisburg-Nord створений на території колишнього металургійного заводу і нині використовується як туристичний і культурний центр [13].

Результати розвитку індустріального туризму у Рурському регіоні наведено у таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Ефекти розвитку індустріального туризму у Рурському регіоні

Показник	Значення
Зростання кількості туристів	понад 60 % за період 1990–2009 рр.
Основні туристичні об'єкти	шахта Zollverein, індустріальні музеї
Результат розвитку	перетворення регіону на культурний та туристичний центр

Джерело: сформовано автором на основі [1; 5]

Як видно з таблиці 1.7, розвиток індустріального туризму сприяв значному збільшенню туристичних потоків у регіоні. Кількість ночівель туристів у Рурському регіоні зросла приблизно на 60 % у період з 1990 до 2009 року, що свідчить про високу ефективність використання індустріальної спадщини у туристичній діяльності.

Іншим важливим прикладом розвитку індустріального туризму є Велика Британія, де значна кількість колишніх шахт та промислових підприємств перетворена на музеї. Одним із найбільш відомих об'єктів є Big Pit National Coal Museum, який розташований у колишній шахті та відкритий для відвідувачів з 1983 року. Музей демонструє історію вугільної промисловості та дозволяє туристам спускатися до шахти разом з екскурсоводами.

Ще одним прикладом індустріального туризму є промисловий комплекс Grand-Hornu у Бельгії, який був побудований у XIX столітті як шахтарське містечко та нині входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Сьогодні у будівлях комплексу проводяться виставки, культурні заходи та туристичні екскурсії.

Для наочного відображення основних напрямів розвитку індустріального туризму у світі можна використати схему (рис. 1.2).

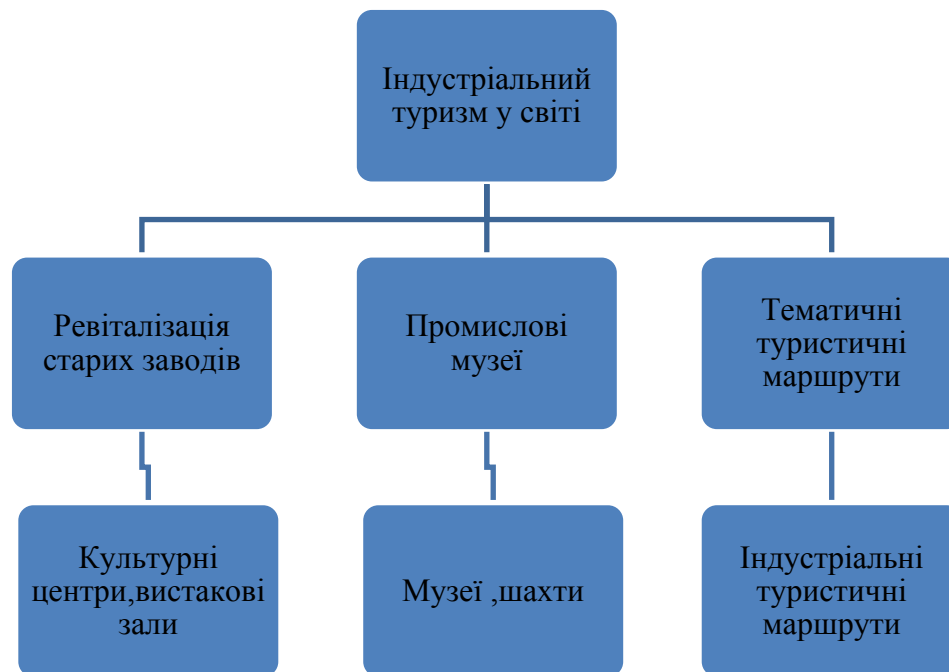

Рис. 1.2. Основні напрями розвитку індустріального туризму у світі

Як показано на рис. 1.2, у світовій практиці індустріальний туризм розвивається за трьома основними напрямками:

- ✓ ревіталізація старих промислових підприємств;
- ✓ створення промислових музеїв;
- ✓ формування тематичних туристичних маршрутів.

Важливу роль у розвитку індустріального туризму відіграє також Європейський маршрут індустріальної спадщини (ERIH), який об'єднує найбільш значущі індустріальні об'єкти Європи та формує міжнародну мережу туристичних маршрутів. Такий підхід сприяє популяризації індустріальної спадщини та формуванню міжнародного туристичного продукту [6].

Крім економічних переваг, індустріальний туризм має значний соціально-культурний ефект, оскільки сприяє збереженню історичної пам'яті та формуванню регіональної ідентичності. Багато колишніх промислових територій, які раніше асоціювалися з екологічними проблемами та занепадом виробництва, сьогодні перетворилися на популярні туристичні дестинації [5].

Таким чином, світовий досвід розвитку індустріального туризму свідчить про значний потенціал цього напрямку туристичної діяльності. Використання індустріальної спадщини дозволяє не лише зберігати історичні об'єкти, але й

створювати нові туристичні продукти, що сприяє економічному розвитку регіонів та підвищенню їх туристичної привабливості. Досвід таких країн, як Німеччина, Велика Британія та Бельгія, демонструє ефективність використання промислових об'єктів у туристичній діяльності та може бути використаний для розвитку індустріального туризму в Україні.

Висновки до розділу 1

У першому розділі бакалаврської роботи було розглянуто теоретичні основи розвитку індустріального туризму, зокрема визначено сутність і особливості цього виду туристичної діяльності, проаналізовано класифікацію та основні види об'єктів індустріального туризму, а також досліджено світовий досвід його розвитку.

У ході дослідження встановлено, що індустріальний туризм є одним із сучасних напрямів туристичної діяльності, який передбачає відвідування промислових підприємств, об'єктів індустріальної спадщини, техногенних ландшафтів та інших виробничих об'єктів з пізнавальною, освітньою або рекреаційною метою. Його основною особливістю є використання промислових ресурсів як туристичних атракцій, що дозволяє поєднати туристичну діяльність із популяризацією технічних досягнень та історії промислового розвитку.

Важливою складовою дослідження стала класифікація об'єктів індустріального туризму. З'ясовано, що вони можуть поділятися за різними критеріями, зокрема за галузевою належністю, функціональним призначенням, історичною цінністю та ступенем використання у туристичній діяльності. До основних видів об'єктів індустріального туризму належать діючі промислові підприємства, об'єкти індустріальної спадщини, промислові музеї, техногенні ландшафти та інженерні споруди. Така різноманітність об'єктів створює широкі можливості для формування нових туристичних маршрутів та програм.

Аналіз світового досвіду розвитку індустріального туризму показав, що у багатьох країнах Європи та Північної Америки цей напрям набув значного розвитку. Найбільш успішними прикладами є Німеччина, Велика Британія,

Бельгія, Франція та США, де колишні промислові об'єкти були трансформовані у туристичні атракції, музеї та культурні центри. Особливо показовим є досвід ревіталізації промислових територій у Рурському регіоні Німеччини, де створено розгалужену мережу індустриальних туристичних маршрутів.

Таким чином, індустриальний туризм є перспективним напрямом розвитку туристичної індустрії, який сприяє збереженню індустриальної спадщини, розвитку регіонального туризму та формуванню нових туристичних продуктів. Світовий досвід свідчить про ефективність використання промислових об'єктів у туристичній діяльності, що створює передумови для подальшого розвитку індустриального туризму в Україні.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття потенціалу індустриального туризму та методичні підходи до його оцінювання

У сучасних умовах розвитку туристичної індустрії важливого значення набуває оцінка потенціалу різних видів туризму, зокрема індустриального. Саме потенціал індустриального туризму визначає можливості використання промислових об'єктів, техногенних ландшафтів та індустриальної спадщини у туристичній діяльності. Дослідження цього потенціалу дозволяє визначити перспективи розвитку туристичної галузі, ефективно використовувати наявні ресурси та формувати нові туристичні продукти [6].

Потенціал індустриального туризму є складною соціально-економічною категорією, яка охоплює сукупність природних, історичних, технічних, культурних та економічних ресурсів, що можуть бути використані для розвитку туристичної діяльності. Він включає не лише наявність промислових об'єктів, але й можливості їх адаптації до туристичних потреб, рівень розвитку інфраструктури, доступність транспортних комунікацій, інформаційне забезпечення та рівень туристичної привабливості території [2].

Науковці по-різному трактують поняття потенціалу індустриального туризму. Узагальнення основних підходів до визначення цього поняття наведено у таблиці 2.1.

Як видно з таблиці 2.1, більшість дослідників розглядають потенціал індустриального туризму як комплекс ресурсів та можливостей, що дозволяють використовувати промислові об'єкти у туристичній діяльності. Важливою складовою такого потенціалу є не лише наявність промислових ресурсів, але й можливість їх ефективного використання.

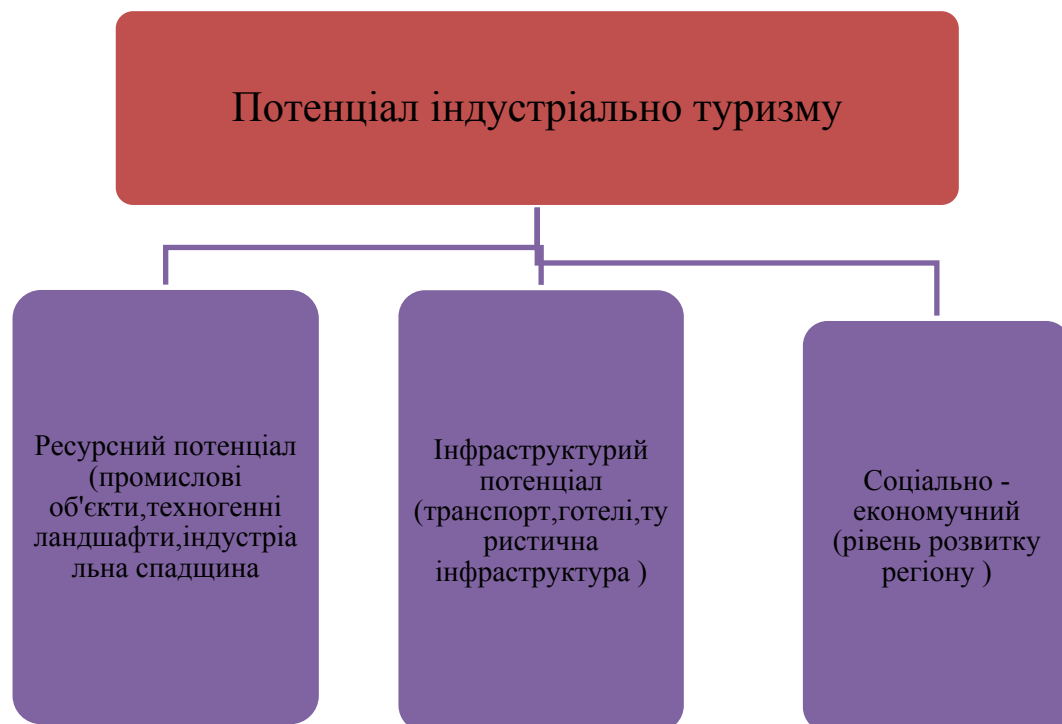
Таблиця 2.1

Підходи до визначення поняття потенціалу індустріального туризму

Автор	Визначення
В. Пацюк	Потенціал індустріального туризму – це сукупність ресурсів промислового походження, які можуть бути використані у туристичній діяльності
Н. Свірідова	Система матеріальних, культурних та історичних ресурсів промислового характеру, що формують туристичну привабливість території
Л. Божко	Комплекс можливостей використання промислових об'єктів та індустріальної спадщини у туристичній діяльності
В. Казаков	Система ресурсів та умов, що забезпечують розвиток індустріального туризму в регіоні

Джерело: сформовано автором на основі [1; 2; 18]

Структуру потенціалу індустріального туризму можна подати у вигляді системи взаємопов'язаних елементів (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структура потенціалу індустріального туризму

Як показано на рис. 2.1, потенціал індустріального туризму включає три основні складові: ресурсний, інфраструктурний та соціально-економічний потенціал. Ресурсний потенціал включає наявність промислових об'єктів та

індустріальної спадщини, інфраструктурний – транспортну доступність та туристичну інфраструктуру, а соціально-економічний – рівень розвитку території та можливості використання ресурсів у туристичній діяльності.

Для оцінювання потенціалу індустріального туризму використовуються різні методичні підходи. Найбільш поширеними є ресурсний, комплексний, рейтинговий та економічний підходи. Основні методи оцінювання потенціалу індустріального туризму наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Методичні підходи до оцінювання потенціалу індустріального туризму

Метод оцінювання	Характеристика
Ресурсний метод	Оцінка кількості та якості індустріальних туристичних ресурсів
Інфраструктурний метод	Аналіз розвитку транспортної та туристичної інфраструктури
Економічний метод	Оцінка економічної ефективності використання індустріальних ресурсів
Комплексний метод	Поєднання різних показників для визначення загального потенціалу

Джерело: сформовано автором на основі [4; 5]

Як видно з таблиці 2.2, оцінювання потенціалу індустріального туризму може здійснюватися за допомогою різних методів. Найбільш ефективним є комплексний підхід, який враховує як наявність туристичних ресурсів, так і рівень розвитку інфраструктури, економічні показники та соціальні умови.

Важливим етапом оцінювання потенціалу індустріального туризму є визначення основних критеріїв оцінки. До таких критеріїв належать:

- ✓ наявність промислових об'єктів та індустріальної спадщини;
- ✓ історико-культурна цінність об'єктів;
- ✓ рівень розвитку туристичної інфраструктури;
- ✓ транспортна доступність;
- ✓ туристична привабливість території;
- ✓ рівень безпеки та екологічного стану території [7].

Основні критерії оцінювання потенціалу індустріального туризму наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Критерії оцінювання потенціалу індустріального туризму

Критерій	Характеристика
Ресурсний	кількість та різноманітність промислових об'єктів
Історико-культурний	значення індустріальної спадщини
Інфраструктурний	розвиток транспортної та туристичної інфраструктури
Економічний	можливість отримання економічних вигод
Соціальний	вплив на розвиток регіону та зайнятість населення

Джерело: сформовано автором на основі [3; 5]

Як видно з таблиці 2.3, оцінювання потенціалу індустріального туризму повинно здійснюватися з урахуванням різних факторів, які впливають на можливість використання промислових ресурсів у туристичній діяльності.

У практиці дослідження туристичного потенціалу також широко застосовується рейтинговий метод оцінювання, який передбачає визначення рівня туристичної привабливості території на основі системи балів. Такий підхід дозволяє порівнювати різні регіони та визначати найбільш перспективні території для розвитку індустріального туризму.

Схему етапів оцінювання потенціалу індустріального туризму представлено на рис. 2.2.

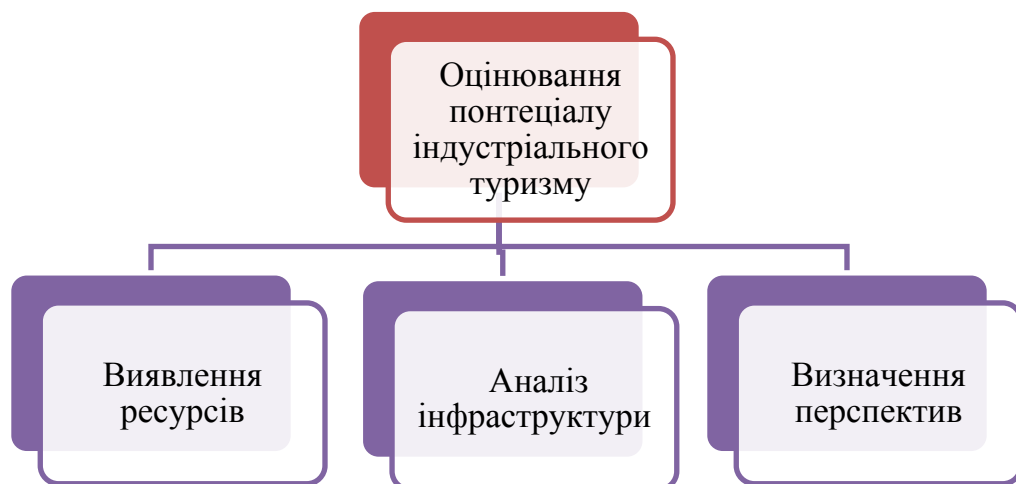

Рис. 2.2. Основні етапи оцінювання потенціалу індустріального туризму

Як показано на рис. 2.2, оцінювання потенціалу індустріального туризму здійснюється у декілька етапів: виявлення туристичних ресурсів, аналіз інфраструктури та визначення перспектив розвитку туристичної діяльності.

Особливе значення у процесі оцінювання потенціалу індустріального туризму має комплексний аналіз ресурсів, який дозволяє визначити рівень туристичної привабливості території та можливості створення нових туристичних маршрутів. У багатьох країнах світу такий підхід використовується для формування програм розвитку індустріального туризму та створення спеціалізованих туристичних кластерів [8].

Таким чином, потенціал індустріального туризму є комплексною категорією, що включає сукупність ресурсів, умов та можливостей використання промислових об'єктів у туристичній діяльності. Його оцінювання здійснюється за допомогою різних методичних підходів, серед яких найбільш поширеними є ресурсний, інфраструктурний, економічний та комплексний методи. Використання цих методів дозволяє визначити перспективні території для розвитку індустріального туризму, сформувати ефективні туристичні маршрути та підвищити туристичну привабливість регіонів.

2.2. Оцінка ресурсного потенціалу індустріального туризму в Україні

Розвиток індустріального туризму в Україні значною мірою залежить від наявності ресурсного потенціалу, який включає промислові об'єкти, техногенні ландшафти, інженерні споруди та індустріальну спадщину. Україна належить до держав з потужною промисловою базою, що сформувалася протягом XIX–XX століть, тому на її території зосереджено значну кількість підприємств гірничодобувної, металургійної, енергетичної та машинобудівної галузей. Саме ці об'єкти становлять основу ресурсного потенціалу індустріального туризму.

Індустріальний туризм в Україні набуває все більшої популярності серед туристів, оскільки дозволяє побачити незвичайну естетику промислових ландшафтів, шахт, кар'єрів та металургійних підприємств. Особливо

популярними є екскурсії на діючі або колишні підприємства, які демонструють технологічні процеси виробництва та історію розвитку промисловості [8].

Ресурсний потенціал індустріального туризму включає декілька ключових компонентів, серед яких важливу роль відіграють промислові підприємства, техногенні ландшафти та об'єкти індустріальної спадщини. Основні складові ресурсного потенціалу наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Складові ресурсного потенціалу індустріального туризму

Складова	Характеристика
Промислові підприємства	діючі заводи, фабрики, комбінати
Гірничодобувні об'єкти	шахти, рудники, кар'єри
Техногенні ландшафти	терикони, відвали, промислові зони
Інженерні споруди	дамби, гідроелектростанції, мости
Індустріальна спадщина	старі підприємства, промислові музеї

Джерело: сформовано автором на основі [1; 4]

Як видно з таблиці 2.4, ресурсний потенціал індустріального туризму включає різноманітні об'єкти, що виникли внаслідок виробничої діяльності людини. Значна частина таких об'єктів має історичну та культурну цінність, що робить їх привабливими для туристів.

Індустріальні туристичні ресурси в Україні розміщені нерівномірно. Найбільша їх концентрація спостерігається у регіонах з розвиненою промисловістю, зокрема у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Львівській та Івано-Франківській областях. Це пов'язано з історичним розвитком промислового виробництва у цих регіонах.

Одним із найбільш відомих центрів індустріального туризму в Україні є місто Кривий Ріг, яке має потужний гірничо-металургійний комплекс. У місті зосереджено значну кількість кар'єрів, шахт, металургійних підприємств та техногенних ландшафтів, що становлять інтерес для туристів [4]. Крім того, у місті існує понад 250 різних промислових об'єктів, серед яких кар'єри, відвали, техногенні озера та гірничопромислові ландшафти [7].

Найбільш відомі об'єкти індустріального туризму України наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Основні об'єкти індустріального туризму в Україні

Об'єкт	Регіон	Характеристика
Кар'єр Південного ГЗК	Кривий Ріг	один з найбільших кар'єрів Європи
АрселорМіттал Кривий Ріг	Дніпропетровська обл.	металургійний комбінат
Соляні шахти Соледару	Донецька обл.	підземні туристичні маршрути
Дрогобицька солеварня	Львівська обл.	один з найстаріших соляних промислів
Одеський морський порт	Одеська обл.	великий транспортно-промисловий комплекс

Джерело: сформовано автором на основі [3; 8]

Як видно з таблиці 2.5, об'єкти індустріального туризму в Україні належать до різних галузей промисловості, що створює широкі можливості для розвитку туристичних маршрутів.

Структуру ресурсного потенціалу індустріального туризму в Україні можна представити у вигляді схеми (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Структура ресурсного потенціалу індустріального туризму України

Як показано на рис. 2.3, ресурсний потенціал індустріального туризму формується трьома основними групами ресурсів: промисловими підприємствами, техногенними ландшафтами та об'єктами індустріальної спадщини.

Використання промислових об'єктів у туристичній діяльності має важливе значення для економічного розвитку регіонів. Зокрема, розвиток індустріального туризму сприяє:

- ✓ диверсифікації туристичних продуктів;
- ✓ підвищенню туристичної привабливості промислових регіонів;
- ✓ збереженню індустріальної спадщини;
- ✓ створенню нових робочих місць;
- ✓ розвитку місцевої економіки.

У деяких містах України індустріальний туризм уже став важливою складовою туристичної індустрії. Наприклад, у Кривому Розі розроблено спеціальні туристичні маршрути, що включають відвідування кар'єрів, шахт та металургійних підприємств [5].

Крім того, туристам пропонуються унікальні екскурсії до діючих шахт, де вони можуть спускатися під землю та ознайомлюватися з умовами роботи гірників [14]. Такі маршрути дозволяють туристам отримати унікальний досвід та краще зрозуміти особливості промислового виробництва.

Для оцінювання ресурсного потенціалу індустріального туризму застосовуються різні методи, серед яких найбільш поширеними є:

- ✓ ресурсний аналіз;
- ✓ статистичний аналіз;
- ✓ порівняльний аналіз;
- ✓ рейтинговий метод.

Основні критерії оцінювання ресурсного потенціалу індустріального туризму наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Критерії оцінювання ресурсного потенціалу індустріального туризму

Критерій	Характеристика
Ресурсний	наявність індустріальних об'єктів
Інфраструктурний	рівень розвитку транспортної та туристичної інфраструктури
Економічний	економічна доцільність використання ресурсів
Соціальний	вплив на розвиток регіону

Джерело: сформовано автором на основі [2; 5]

Як видно з таблиці 2.6, оцінювання ресурсного потенціалу індустріального туризму повинно здійснюватися комплексно з урахуванням різних факторів.

Загалом Україна має значний потенціал для розвитку індустріального туризму. Це пояснюється наявністю великої кількості промислових об'єктів, розвиненою промисловою інфраструктурою та значною індустріальною спадщиною. Особливо перспективними регіонами для розвитку індустріального туризму є Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Львівська та Івано-Франківська області.

Таким чином, ресурсний потенціал індустріального туризму України є досить значним і включає різноманітні промислові об'єкти, техногенні ландшафти та індустріальну спадщину. Ефективне використання цих ресурсів дозволить створити нові туристичні маршрути, підвищити туристичну привабливість регіонів та сприяти розвитку туристичної індустрії України.

2.3. Основні центри та об'єкти індустріального туризму в Україні

Індустріальний туризм в Україні поступово набуває популярності та стає важливим напрямом розвитку туристичної індустрії. Значний промисловий потенціал країни, сформований протягом тривалого історичного періоду, створює сприятливі умови для використання промислових підприємств, техногенних ландшафтів та об'єктів індустріальної спадщини як туристичних ресурсів. На території України існує значна кількість об'єктів, що можуть

використовуватися для розвитку індустріального туризму, зокрема шахти, кар'єри, металургійні підприємства, заводи, інженерні споруди та промислові музеї [14].

Важливою передумовою розвитку індустріального туризму є наявність промислових центрів, у яких сформувалися унікальні індустріальні ландшафти та виробничі комплекси. Найбільш перспективними центрами індустріального туризму в Україні є Кривий Ріг, Запоріжжя, Дніпро, Львівська область, Донеччина та деякі інші регіони. У цих територіях зосереджено значну кількість промислових підприємств та об'єктів індустріальної спадщини, що можуть використовуватися для організації туристичних екскурсій та маршрутів (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Об'єкти індустріальної спадщини України*

*Складено автором

пояснення на наступній стор.

1. АрселорМіттал Кривий Ріг – м. Кривий Ріг,
2. Південний гірничо-збагачувальний комбінат – м. Кривий Ріг,
3. Криворізькі кар'єри – м. Кривий Ріг
4. Соляні шахти Соледаду – м. Соледад
5. Терикони Донбасу – Донбас
6. Запоріжсталь – м. Запоріжжя
7. Дніпровський металургійний завод – м. Дніпро
8. Азовсталь – м. Маріуполь
9. Каметсталь – м. Кам'янське
10. Нікопольський завод феросплавів – м. Нікополь
11. ДніпроГЕС – м. Запоріжжя
12. Бурштинська ТЕС – м. Бурштин
13. Ладижинська ТЕС – м. Ладижин
14. Чорнобильська АЕС – Київська область
15. Дністровська ГЕС – м. Новодністровськ
16. Канівська ГЕС – м. Канів
17. Дрогобицька солеварня – м. Дрогобич
18. Старі нафтові промисли Борислава – м. Борислав
19. Південмаш – м. Дніпро (ракетно-космічне виробництво)
20. Антонов – м. Київ (авіабудівне підприємство)
21. Мотор Січ – м. Запоріжжя (виробництво авіадвигунів)
22. Музей стратегічних ракетних військ – смт Побузьке
23. Одеський морський порт – м. Одеса
24. Миколаївські суднобудівні заводи – м. Миколаїв
25. Дарницький вагоноремонтний завод – м. Київ
26. Київський річковий порт – м. Київ
27. Snail House – с. Лісники, Київська область
28. Шабо – с. Шабо, Одеська область
29. Чизай – м. Берегове, Закарпатська область
30. Князя Трубецького – с. Веселе, Херсонська область
31. Карпатський мед – Закарпатська область
32. Медовий блюз – Львівська область
33. Бджолина садиба – Полтавська область
34. Пасіка Розенталь – Одеська область
35. Honey House – Київська область
36. Екопасіка Лісовичок – Рівненська область
37. Гуцульська пасіка – Верховинський район, Івано-Франківська область
38. Львівська пивоварня – м. Львів

Одним із найбільш відомих центрів індустріального туризму в Україні є місто Кривий Ріг, яке розташоване у Дніпропетровській області. Це місто сформувалося як великий гірничо-металургійний центр, де зосереджено значну кількість кар'єрів, шахт, гірничозбагачувальних комбінатів та металургійних підприємств. У місті існує велика кількість техногенних ландшафтів, що становлять інтерес для туристів. Крім того, у Кривому Розі розроблено десятки туристичних маршрутів, що передбачають відвідування промислових об'єктів [13].

Особливістю цього регіону є наявність великої кількості кар'єрів і шахт. Зокрема, у місті налічується понад 40 кар'єрів, деякі з яких сягають глибини до 470 м, що робить їх унікальними туристичними об'єктами [17]. Крім того,

туристи можуть відвідати металургійні підприємства та гірничо-збагачувальні комбінати, які демонструють процеси видобутку та переробки залізної руди.

Іншим важливим центром індустриального туризму є Запоріжжя, яке відоме своїми великими промисловими підприємствами, такими як металургійні комбінати та енергетичні об'єкти. Одним із найбільш відомих туристичних об'єктів цього регіону є Дніпровська гідроелектростанція (ДніпроГЕС), що є однією з найбільших гідротехнічних споруд України.

Важливе місце у розвитку індустриального туризму посідає також Львівська область, де зосереджено значну кількість об'єктів індустриальної спадщини. Одним із найвідоміших об'єктів є Дрогобицька солеварня, яка функціонує з XIII століття та вважається одним із найстаріших діючих промислових підприємств України. Це підприємство є унікальним прикладом історичного промислового виробництва, яке збереглося до наших днів.

Основні центри індустриального туризму України наведено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Основні центри індустриального туризму в Україні

Центр	Регіон	Основні об'єкти
Кривий Ріг	Дніпропетровська обл.	кар'єри, шахти, металургійні підприємства
Запоріжжя	Запорізька обл.	ДніпроГЕС, металургійні заводи
Дніпро	Дніпропетровська обл.	машинобудівні підприємства
Дрогобич	Львівська обл.	Дрогобицька солеварня
Соледар	Донецька обл.	соляні шахти

Джерело: сформовано автором на основі [1; 7]

Як видно з таблиці 2.7, центри індустриального туризму в Україні розташовані переважно у регіонах з розвиненою промисловістю. Це пояснюється тим, що саме промислові підприємства формують основу ресурсного потенціалу цього виду туризму.

Об'єкти індустриального туризму можуть бути різноманітними за своїм характером та функціональним призначенням. До них належать діючі промислові підприємства, об'єкти індустриальної спадщини, техногенні

ландшафти та інженерні споруди. Найбільш відомі об'єкти індустріального туризму України наведено у таблиці 2.8.

Як видно з таблиці 2.8, індустріальні туристичні об'єкти можуть належати до різних галузей промисловості. Це створює широкі можливості для організації різноманітних туристичних маршрутів та програм.

Таблиця 2.8

Основні об'єкти індустріального туризму в Україні

Об'єкт	Місце розташування	Характеристика
Південний гірничо-збагачувальний комбінат	Кривий Ріг	великий кар'єр з видобутку залізної руди
АрселорМіттал Кривий Ріг	Кривий Ріг	найбільший металургійний комбінат України
Дрогобицька солеварня	Дрогобич	найстаріший соляний завод України
Соляні шахти	Соледар	підземні туристичні маршрути
ДніпроГЕС	Запоріжжя	велика гідроелектростанція

Джерело: сформовано автором на основі [3; 8]

Розвиток індустріального туризму має важливе значення для економічного розвитку регіонів. Використання промислових об'єктів у туристичній діяльності сприяє:

- ✓ збереженню індустріальної спадщини;
- ✓ диверсифікації туристичних продуктів;
- ✓ створенню нових робочих місць;
- ✓ підвищенню туристичної привабливості регіонів;
- ✓ розвитку місцевої економіки.

Крім того, індустріальний туризм сприяє популяризації технічних досягнень та історії промислового розвитку країни. Завдяки цьому туристи можуть ознайомитися з процесами виробництва, історією підприємств та особливостями промислового розвитку регіонів.

Таким чином, Україна має значний потенціал для розвитку індустріального туризму. На її території зосереджено велику кількість

промислових центрів та об'єктів індустріальної спадщини, які можуть використовуватися як туристичні ресурси. Найбільш перспективними центрами індустріального туризму є Кривий Ріг, Запоріжжя, Дніпро, Львівська область та Донецщина. Використання цих об'єктів у туристичній діяльності сприятиме розвитку туристичної індустрії, збереженню індустріальної спадщини та підвищенню туристичної привабливості регіонів України.

Висновки до розділу 2

У другому розділі бакалаврської роботи було здійснено аналіз потенціалу розвитку індустріального туризму в Україні, розглянуто сутність поняття потенціалу індустріального туризму, методичні підходи до його оцінювання, а також визначено основні центри та об'єкти індустріального туризму на території країни.

У процесі дослідження встановлено, що потенціал індустріального туризму являє собою сукупність ресурсів, умов і можливостей використання промислових об'єктів, техногенних ландшафтів та індустріальної спадщини у туристичній діяльності. Для оцінювання такого потенціалу застосовуються різні методичні підходи, зокрема ресурсний, інфраструктурний, економічний та комплексний. Їх використання дозволяє визначити рівень туристичної привабливості територій, оцінити наявні ресурси та визначити перспективи розвитку індустріального туризму.

Аналіз ресурсного потенціалу індустріального туризму в Україні показав, що країна має значні можливості для розвитку цього виду туризму. На її території зосереджено велику кількість промислових підприємств, гірничодобувних об'єктів, техногенних ландшафтів та об'єктів індустріальної спадщини, які можуть бути використані як туристичні ресурси. Особливо значним потенціалом відзначаються регіони з розвиненою промисловістю, зокрема Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Львівська та деякі інші області.

У ході дослідження було визначено основні центри індустріального туризму в Україні, серед яких особливе місце займають Кривий Ріг, Запоріжжя, Дніпро, Дрогобич та Соледар. У цих містах зосереджено значну кількість об'єктів індустріального туризму, зокрема кар'єри, шахти, металургійні підприємства, гідроелектростанції та інші інженерні споруди. Такі об'єкти мають значний пізнавальний та туристичний потенціал і можуть використовуватися для організації екскурсій, тематичних маршрутів та туристичних програм.

Отже, проведений аналіз показав, що Україна володіє значним ресурсним потенціалом для розвитку індустріального туризму. Ефективне використання промислових об'єктів та індустріальної спадщини у туристичній діяльності може сприяти розвитку регіонального туризму, підвищенню туристичної привабливості територій, збереженню індустріальної спадщини та створенню нових можливостей для економічного розвитку країни.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Можливості використання індустриальної спадщини для розвитку туризму

Індустриальний туризм у сучасних умовах розглядається як один із перспективних напрямів диверсифікації туристичної діяльності, що поєднує економічні, культурні та соціальні аспекти розвитку територій. Особливу роль у формуванні цього виду туризму відіграє індустриальна спадщина, яка включає об'єкти промислового, технічного та виробничого призначення, що мають історичну, культурну або пізнавальну цінність. Використання індустриальної спадщини як туристичного ресурсу дозволяє не лише зберегти історичну пам'ять, а й забезпечити нові можливості для економічного розвитку регіонів.

Індустриальна спадщина України є надзвичайно різноманітною і включає підприємства гірничодобувної, металургійної, машинобудівної, енергетичної, хімічної та інших галузей промисловості. Значна частина таких об'єктів сформувалася ще у XIX–XX століттях і сьогодні має не лише виробничу, але й історико-культурну цінність. До них належать шахти, заводи, фабрики, електростанції, транспортна інфраструктура, а також інженерні споруди, які можуть бути адаптовані для туристичних потреб.

Однією з ключових можливостей використання індустриальної спадщини є трансформація колишніх промислових об'єктів у туристичні атракції. У світовій практиці широко застосовується концепція ревіталізації (revitalization), яка передбачає відновлення та переосмислення функцій індустриальних об'єктів. Такі об'єкти можуть перетворюватися на музеї, культурні центри, виставкові простори, готелі, ресторани або креативні хаби. В Україні подібні практики лише набирають розвитку, проте вже існують приклади успішної адаптації індустриальних територій до туристичних потреб.

Важливим напрямом використання індустриальної спадщини є створення

тематичних туристичних маршрутів, що об'єднують декілька об'єктів у межах певного регіону або галузі. Наприклад, можливе формування маршрутів, пов'язаних із гірничодобувною промисловістю Донбасу та Кривбасу, нафтовидобувною історією Прикарпаття або розвитком металургії в Дніпропетровській області. Такі маршрути дозволяють комплексно представити індустріальну історію регіону та підвищити його туристичну привабливість.

Ще одним важливим аспектом є використання діючих підприємств у туристичних цілях. Так званий «відкритий індустріальний туризм» передбачає організацію екскурсій на сучасні виробництва, що дозволяє туристам ознайомитися з технологічними процесами, інноваціями та особливостями функціонування підприємств. В Україні цей напрям поступово розвивається, зокрема у харчовій, енергетичній та аграрній сферах. Відвідування підприємств дозволяє формувати позитивний імідж виробника, підвищувати рівень довіри споживачів та популяризувати національний продукт.

Значний потенціал має також поєднання індустріального туризму з іншими видами туризму, зокрема культурно-пізнавальним, екологічним, креативним та подієвим. Наприклад, індустріальні об'єкти можуть використовуватися як локації для проведення фестивалів, виставок, концертів або тематичних заходів. Це дозволяє розширити функціональне призначення об'єктів і залучити ширшу аудиторію туристів.

Особливої уваги заслуговує можливість розвитку креативних індустрій на базі індустріальної спадщини. Перетворення промислових територій на арт-простори, галереї, дизайн-студії або культурні центри сприяє розвитку творчого середовища та підвищує привабливість територій для молоді та туристів. Такі проекти є характерними для багатьох європейських міст і можуть бути успішно реалізовані в Україні.

Важливим фактором ефективного використання індустріальної спадщини є розвиток туристичної інфраструктури. Це включає створення транспортної доступності, розміщення туристів, закладів харчування, інформаційного

забезпечення та сервісу. Без належної інфраструктури навіть найцікавіші об'єкти не зможуть повноцінно функціонувати як туристичні ресурси.

Не менш важливим є маркетингове просування індустриального туризму. Формування бренду індустриальних територій, використання цифрових технологій, соціальних мереж, віртуальних турів та онлайн-платформ дозволяє популяризувати такі об'єкти серед широкої аудиторії. Особливо актуальним є створення інтерактивного контенту, який дозволяє зацікавити туристів ще до безпосереднього відвідування об'єкта.

Серед ключових переваг розвитку індустриального туризму в Україні слід виділити можливість збереження культурної спадщини, створення нових робочих місць, залучення інвестицій та підвищення економічної активності регіонів. Крім того, розвиток цього виду туризму сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародному рівні.

Водночас існують і певні проблеми, які обмежують використання індустриальної спадщини. До них належать фізичний знос об'єктів, відсутність фінансування для їх реконструкції, недосконалість нормативно-правової бази, а також недостатній рівень зацікавленості з боку інвесторів. Важливим є також питання безпеки туристів, особливо при відвідуванні старих промислових об'єктів.

Для подолання зазначених проблем необхідно розробити комплексну державну політику підтримки індустриального туризму, яка передбачатиме фінансові стимули, залучення інвестицій, розвиток партнерства між державою та бізнесом, а також підвищення рівня професійної підготовки кадрів. Важливу роль у цьому процесі відіграє також міжнародне співробітництво та використання досвіду інших країн.

Таким чином, індустриальна спадщина України має значний потенціал для розвитку туризму, який може стати важливим чинником економічного та соціального розвитку територій. Ефективне використання цього ресурсу потребує комплексного підходу, що включає ревіталізацію об'єктів, розвиток інфраструктури, маркетингове просування та впровадження інноваційних

рішень. У перспективі індустріальний туризм може зайняти важливе місце в структурі туристичної індустрії України та сприяти її інтеграції у світовий туристичний простір.

3.2. Напрями розвитку індустріальних туристичних маршрутів

Розвиток індустріального туризму в Україні безпосередньо залежить від формування комплексних туристичних маршрутів, які об'єднують окремі об'єкти індустріальної спадщини у цілісні туристичні продукти. Саме маршрути виступають ключовим інструментом систематизації туристичних ресурсів, підвищення їх доступності та створення конкурентоспроможної пропозиції на туристичному ринку. В умовах сучасної індустрії гостинності туристи віддають перевагу не окремим об'єктам, а комплексному досвіду, який включає пізнання, емоції, інтерактивність та різноманітність вражень.

Індустріальні туристичні маршрути в Україні можуть формуватися за різними принципами: територіальним, галузевим, тематичним або комбінованим. Найбільш ефективними є маршрути, що поєднують кілька типів ресурсів і забезпечують синергію різних видів туризму. Це дозволяє не лише збільшити тривалість перебування туристів, але й підвищити економічний ефект для регіону.

Одним із найбільш розвинених напрямів є формування маршрутів на основі гірничодобувної та металургійної промисловості. Яскравим прикладом є маршрут «Індустріальне серце України», який охоплює території Кривого Рогу та міста Дніпро. Криворізький регіон має унікальні техногенні ландшафти, сформовані внаслідок багаторічного видобутку залізної руди. Туристи можуть відвідати кар'єри гірничо-збагачувальних комбінатів, оглядові майданчики, музеї гірничої техніки, а також ознайомитися з процесами видобутку та переробки сировини. У місті Дніпро маршрут доповнюється об'єктами машинобудування та металургії, що дозволяє сформувати цілісне уявлення про промисловий потенціал регіону.

Значний потенціал має маршрут «Нафтові шляхи Прикарпаття», який базується на історії нафтовидобутку у Львівській та Івано-Франківській областях. У межах цього маршруту туристи можуть відвідати місто Борислав, яке вважається одним із найстаріших центрів нафтової промисловості Європи, а також Дрогобицький нафтопереробний завод і тематичні музеї. Особливістю маршруту є його поєднання з курортними зонами Трускавця та Східниці, що дозволяє інтегрувати індустриальний туризм з оздоровчим та рекреаційним.

Важливим напрямом розвитку є формування маршрутів, пов'язаних з енергетичною інфраструктурою. Маршрут «Енергетична Україна» включає об'єкти гідро-, тепло- та атомної енергетики, такі як ДніпроГЕС, Бурштинська ТЕС, а також атомні електростанції з організованими екскурсійними програмами. Цей маршрут має значний освітній потенціал, оскільки дозволяє туристам ознайомитися з сучасними технологіями виробництва енергії та принципами сталого розвитку.

Окремим напрямом є розвиток індустриальних маршрутів у великих промислових центрах, зокрема в Харкові. Маршрут «Індустриальний Харків» включає відвідування машинобудівних підприємств, науково-дослідних інститутів та музеїв техніки. Такий маршрут є особливо актуальним для освітнього туризму та може використовуватися для професійної орієнтації молоді.

Сучасні тенденції розвитку індустриального туризму також передбачають трансформацію промислових об'єктів у креативні простори. У цьому контексті особливу увагу привертає маршрут «Креативна індустрія Києва», який включає арт-завод «Платформа», UNIT.City та інші ревіталізовані промислові території. Такі об'єкти поєднують функції культурних центрів, виставкових просторів і туристичних атракцій, що відповідає сучасним трендам розвитку креативної економіки.

Перспективним, але наразі обмеженим через безпекові фактори, є розвиток індустриальних маршрутів на території Донбасу. У майбутньому цей регіон може стати важливим центром індустриального туризму завдяки значній

концентрації шахт, металургійних підприємств та унікальної індустріальної архітектури.

Для систематизації основних напрямів розвитку індустріальних туристичних маршрутів доцільно узагальнити їх у таблиці (табл. 3.1).

Як видно з табл. 3.1, індустріальні туристичні маршрути в Україні відзначаються значною різноманітністю та потенціалом розвитку. Кожен маршрут має власну специфіку, що дозволяє орієнтуватися на різні сегменти туристів – від поціновувачів історії та культури до любителів технічних інновацій і екстремальних вражень.

Важливим напрямом розвитку є інтеграція індустріальних маршрутів із цифровими технологіями. Використання мобільних додатків, аудіогідів, доповненої реальності та інтерактивних карт дозволяє зробити туристичний продукт більш сучасним і привабливим для молоді. Зокрема, інтерактивні елементи допомагають візуалізувати історичні процеси на виробництві та «оживити» закинуті промислові об'єкти. Крім того, цифровізація сприяє підвищенню доступності інформації та покращенню якості обслуговування.

Не менш важливим є розвиток інфраструктури, що забезпечує комфортне перебування туристів. Це включає транспортну доступність, розміщення, харчування, інформаційні центри та супутні послуги. Оскільки індустріальні об'єкти часто розташовані на периферії, створення зручної логістики та базового сервісу є критично важливим для масового мандрівника. Без належної інфраструктури навіть найбільш перспективні маршрути не зможуть повноцінно функціонувати.

Таким чином, розвиток індустріальних туристичних маршрутів в Україні є важливим напрямом модернізації туристичної галузі. Використання індустріальної спадщини, поєднання різних видів туризму, впровадження інноваційних технологій та розвиток інфраструктури створюють передумови для формування конкурентоспроможного туристичного продукту. У перспективі індустріальні маршрути можуть стати важливою складовою туристичної пропозиції України та сприяти її інтеграції у світовий туристичний простір.

Таблиця 3.1

Характеристика основних індустріальних туристичних маршрутів України

Назва маршруту	Регіон	Основні об'єкти	Характеристика маршруту	Туристична цінність	Перспективи розвитку
Індустріальне серце України	Кривий Ріг, Дніпро	Кар'єри, шахти, металургійні заводи	Демонстрація гірничодобувного циклу	Висока (унікальні ландшафти)	Розвиток екстремального туризму
Нафтові шляхи Прикарпаття	Львівська обл.	Борислав, Дрогобич, музеї	Історія нафтовидобутку	Висока історична цінність	Інтеграція з курортами
Енергетична Україна	Запоріжжя, Захід України	ГЕС, ТЕС, АЕС	Освітній і технічний туризм	Пізнавальна цінність	Розвиток наукового туризму
Індустріальний Харків	Харків	Заводи, НДІ, музеї	Поєднання науки і виробництва	Освітня цінність	Розвиток студентських турів
Креативна індустрія Києва	Київ	Арт-заводи, хаби	Ревіталізація індустрії	Культурна привабливість	Розвиток креативного туризму
Донбас (перспектива)	Схід України	Шахти, комбінати	Індустріальна спадщина	Потенційно висока	Післявоєнне відновлення

Джерело: складено автором

3.3. Практичні рекомендації щодо розвитку індустріального туризму в Україні

Розвиток індустріального туризму в Україні потребує комплексного підходу, який передбачає поєднання державної політики, бізнес-ініціатив, інвестиційних механізмів та сучасних інноваційних рішень. В умовах трансформації економіки та післявоєнного відновлення країни індустріальний туризм може стати одним із ключових напрямів диверсифікації туристичної галузі та стимулювання регіонального розвитку.

Одним із першочергових напрямів є формування ефективної державної політики у сфері індустріального туризму. Необхідно розробити спеціалізовану стратегію розвитку індустріального туризму, яка буде інтегрована у загальнодержавну туристичну політику. Така стратегія повинна передбачати визначення пріоритетних регіонів, інвентаризацію об'єктів індустріальної спадщини, створення правових умов для їх використання у туристичних цілях, а також механізми фінансової підтримки інвестиційних проєктів.

Важливим аспектом є вдосконалення нормативно-правової бази. Сьогодні в Україні відсутній чіткий правовий механізм використання індустріальних об'єктів у туристичних цілях, що ускладнює процес їх ревіталізації. Доцільно розробити стандарти безпеки для відвідування промислових об'єктів, спростити процедури передачі об'єктів інвесторам, а також запровадити податкові стимули для підприємств, які впроваджують туристичні проєкти на базі індустріальної спадщини.

Наступним важливим напрямом є залучення інвестицій у розвиток індустріального туризму. Для цього необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат, зокрема через державно-приватне партнерство. Інвестиції можуть спрямовуватися на реконструкцію об'єктів, створення туристичної інфраструктури, розвиток сервісу та впровадження інноваційних технологій. Особливу роль можуть відігравати міжнародні грантові програми та фінансування з боку міжнародних організацій.

Не менш важливим є розвиток туристичної інфраструктури, яка забезпечує комфортне перебування туристів. Це включає транспортну доступність, розвиток засобів розміщення, закладів харчування, інформаційних центрів, навігації та сервісного обслуговування. Особливу увагу слід приділити розвитку інфраструктури в промислових регіонах, які традиційно не орієнтовані на туризм.

Важливим напрямом є впровадження інноваційних технологій у сфері індустріального туризму. Використання цифрових інструментів, таких як мобільні додатки, аудіогіди, доповнена та віртуальна реальність, дозволяє створювати інтерактивні туристичні продукти. Це особливо актуально для молодіжної аудиторії, яка орієнтована на сучасні формати споживання інформації. Крім того, цифровізація сприяє підвищенню ефективності управління туристичними потоками та покращенню якості сервісу.

Суттєву роль відіграє маркетингове просування індустріального туризму. Необхідно формувати бренд індустріальних територій, створювати туристичні продукти з чіткою концепцією та активно використовувати сучасні канали комунікації. Соціальні мережі, онлайн-платформи, відеоконтент та віртуальні тури можуть стати ефективними інструментами популяризації індустріального туризму як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.

Важливим напрямом є підготовка кадрів для індустріального туризму. Необхідно розробити освітні програми, які поєднують знання у сфері туризму, історії, інженерії та менеджменту. Гіди, менеджери та організатори туристичних маршрутів повинні мати відповідну кваліфікацію для забезпечення якісного обслуговування туристів.

Окремої уваги потребує розвиток партнерства між різними суб'єктами індустрії. Співпраця між державними органами, бізнесом, освітніми установами та громадськими організаціями дозволяє ефективніше реалізовувати проекти та забезпечувати їх сталість. Важливим є також залучення місцевих громад до розвитку індустріального туризму, що сприяє підвищенню рівня зайнятості та соціально-економічного розвитку територій.

Для систематизації основних практичних рекомендацій доцільно узагальнити їх у таблиці (табл. 3.2).

Як видно з табл. 3.2, розвиток індустріального туризму потребує комплексного підходу, який охоплює різні сфери діяльності. Впровадження зазначених рекомендацій дозволить підвищити ефективність використання індустріальної спадщини та сформувати конкурентоспроможний туристичний продукт.

Таблиця 3.2

Практичні рекомендації щодо розвитку індустріального туризму в Україні

Напрямок розвитку	Зміст рекомендацій	Очікуваний результат
Державна політика	Розробка стратегії індустріального туризму	Системний розвиток галузі
Нормативне регулювання	Впровадження стандартів безпеки, спрощення процедур	Залучення інвесторів
Інвестиції	Державно-приватне партнерство, грантові програми	Модернізація об'єктів
Інфраструктура	Розвиток транспорту, сервісу, розміщення	Підвищення комфортності
Інновації	VR, AR, цифрові сервіси	Підвищення привабливості
Маркетинг	Брендинг, цифрове просування	Зростання туристичного потоку
Освіта	Підготовка кадрів	Підвищення якості сервісу
Партнерство	Співпраця держави, бізнесу та громад	Стійкий розвиток

Джерело: складено автором

Узагальнюючи, варто зазначити, що індустріальний туризм в Україні має значний потенціал для розвитку, однак його реалізація потребує системної підтримки та впровадження інноваційних рішень. Практичні рекомендації, запропоновані у даному підрозділі, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку галузі, підвищення її конкурентоспроможності та інтеграцію у світовий туристичний простір.

Таким чином, реалізація комплексної стратегії розвитку індустріального туризму дозволить не лише зберегти індустріальну спадщину, а й перетворити

її на важливий ресурс економічного зростання, що сприятиме розвитку регіонів та підвищенню туристичної привабливості України.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі бакалаврської роботи було досліджено перспективи розвитку індустріального туризму в Україні, що дозволило визначити основні можливості використання індустріальної спадщини, напрями формування туристичних маршрутів та розробити практичні рекомендації щодо розвитку даного виду туризму.

У процесі дослідження встановлено, що індустріальна спадщина України є важливим і недостатньо використаним ресурсом туристичної діяльності. Значна кількість об'єктів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та нафтогазової промисловості має високий потенціал для трансформації у туристичні атракції. Використання цих об'єктів сприяє не лише збереженню історико-культурної спадщини, а й створенню нових можливостей для соціально-економічного розвитку регіонів.

Аналіз напрямів розвитку індустріальних туристичних маршрутів показав, що в Україні вже існують передумови для формування комплексних маршрутів різного типу: гірничо-металургійних, енергетичних, історико-промислових та креативно-індустріальних. Встановлено, що найбільш ефективними є маршрути, які поєднують кілька об'єктів і інтегруються з іншими видами туризму, зокрема культурно-пізнавальним, рекреаційним та креативним. Це дозволяє підвищити туристичну привабливість територій і забезпечити комплексний туристичний досвід.

У ході дослідження також визначено, що розвиток індустріального туризму потребує створення належної інфраструктури, впровадження сучасних технологій та ефективного маркетингового просування. Важливу роль відіграє цифровізація туристичних продуктів, використання інтерактивних технологій, а також формування бренду індустріальних територій.

Обґрунтовано, що ефективний розвиток індустріального туризму можливий лише за умови реалізації комплексних практичних заходів. До ключових рекомендацій належать: удосконалення державної політики та нормативно-правової бази, залучення інвестицій, розвиток державно-приватного партнерства, модернізація інфраструктури, підготовка кваліфікованих кадрів та активізація маркетингової діяльності. Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню конкурентоспроможного туристичного продукту та інтеграції України у світовий ринок індустріального туризму.

Водночас встановлено, що існують певні обмеження розвитку індустріального туризму, зокрема недостатній рівень фінансування, зношеність індустріальних об'єктів, недосконалість нормативного регулювання, а також вплив сучасних соціально-економічних викликів. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до розвитку галузі та координації зусиль держави, бізнесу та місцевих громад.

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про значний потенціал індустріального туризму в Україні як перспективного напрямку розвитку туристичної галузі. Рациональне використання індустріальної спадщини, формування ефективних туристичних маршрутів та впровадження сучасних управлінських і технологічних рішень створюють передумови для підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку та забезпечення сталого розвитку регіонів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження потенціалу індустріального туризму в Україні було досягнуто поставленої мети та вирішено визначені завдання, що дозволило сформулювати узагальнені теоретичні та практичні висновки.

У першому розділі встановлено, що індустріальний туризм є специфічним видом туристичної діяльності, який поєднує пізнавальну, освітню та культурну функції та передбачає відвідування об'єктів промисловості, індустріальної спадщини та техногенних ландшафтів. Визначено, що індустріальний туризм виконує важливу роль у збереженні історико-промислової спадщини, популяризації технічних досягнень та формуванні нового туристичного продукту. Узагальнення світового досвіду показало, що у розвинених країнах індустріальний туризм є ефективним інструментом ревіталізації депресивних територій, диверсифікації економіки та підвищення туристичної привабливості регіонів.

У другому розділі досліджено потенціал індустріального туризму в Україні та встановлено, що країна має значні ресурси для розвитку даного виду туризму. До основних складових потенціалу віднесено природно-ресурсну базу, індустріальну спадщину, виробничі об'єкти, техногенні ландшафти та кадровий потенціал. Визначено ключові центри індустріального туризму, серед яких виділяються Дніпропетровська, Запорізька, Львівська та інші промислові регіони. Водночас встановлено, що рівень використання наявного потенціалу залишається недостатнім через обмеженість інфраструктури, недостатню популяризацію та недосконалість організаційно-управлінських механізмів.

У третьому розділі обґрунтовано перспективи розвитку індустріального туризму в Україні. Доведено, що індустріальна спадщина може виступати важливим ресурсом для формування конкурентоспроможного туристичного продукту за умови її раціонального використання та модернізації. Визначено основні напрями розвитку індустріальних туристичних маршрутів, зокрема формування комплексних маршрутів на основі гірничодобувної, енергетичної,

нафтогазової та креативної індустрії. Розроблено практичні рекомендації щодо розвитку індустріального туризму, які передбачають удосконалення державної політики, розвиток інфраструктури, залучення інвестицій, впровадження інноваційних технологій, підготовку кадрів та активізацію маркетингового просування.

Узагальнюючи результати дослідження, встановлено, що індустріальний туризм в Україні має значний потенціал для розвитку та може стати важливим напрямом диверсифікації туристичної галузі. Його розвиток сприятиме підвищенню туристичної привабливості регіонів, зростанню економічної активності, створенню нових робочих місць та збереженню індустріальної спадщини.

Водночас реалізація цього потенціалу потребує комплексного підходу, який включає координацію дій державних органів, бізнесу та місцевих громад, удосконалення нормативно-правового забезпечення, підвищення рівня інвестиційної привабливості галузі та впровадження сучасних технологій управління туристичною діяльністю.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують доцільність розвитку індустріального туризму як перспективного напрямку туристичної діяльності в Україні. Раціональне використання індустріальної спадщини, формування ефективних туристичних маршрутів та впровадження інноваційних підходів створюють передумови для інтеграції України у світовий туристичний простір та забезпечення сталого розвитку туристичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко Л. Д. Роль індустріального туризму в інтенсифікації мобільності та гуманізації технологій в Україні / Л. Д. Божко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ» : зб. наук. пр. – Харків, 2014. – № 30 (1073). – С. 28–37.
2. Зав'ялова М. В., Скринько Н. В. Індустріальний туризм: регіональний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4066> (дата звернення: 14.03.2026).
3. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm (дата звернення: 14.03.2026).
4. Індустріальний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індустріальний_туризм (дата звернення: 14.03.2026).
5. Індустріальний туризм і міські дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_tourism/industrial_tourism.htm (дата звернення: 14.03.2026).
6. Індустріальний туризм в Німеччині – друге життя для покинутих шахт і заводів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/tourism/impression/industrialniy-turizm-v-nimechchini-drugye-zhittya-dlya-pokinutih-shaht-i-zavodiv-foto-11244506.html> (дата звернення: 14.03.2026).
7. Казаков В. Л., Казакова Т. А., Завальнюк О. Й. Техногенний туризм у системі природокористування // Екологія і раціональне природокористування : зб. наук. праць Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. – 2006. – 244 с.
8. Коржилов Л. І. Туризм в Україні. Класифікація та види [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/korzhylov2.htm (дата звернення: 14.03.2026).
9. Otgaar A. Industrial Tourism. – Rotterdam : Erasmus University, 2010. – Р. 5.
10. Пацюк В. С. Індустріальний туризм і перспективи його розвитку в Україні / В. С. Пацюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія «Географія». – Вінниця, 2008. – Вип. 15. – С. 82–85.
11. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименка. – Одеса : Астропринт, 2013. – 334 с.

12. Розвиток індустріального туризму в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/13.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
13. Свірідова Н. Д. Індустріальний туризм: теоретичні аспекти / Н. Д. Свірідова // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 10. – С. 8–15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_10_4 (дата звернення: 14.03.2026).
14. Сучасні тенденції розвитку туристичної діяльності в галузі індустріального туризму за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irm.kr.ua/uk/projects/promislovij-industrialnij-turizm/418-suchasni-tendentsiji-rozvitku-turistichnoji-diyalnosti-v-galuzi-industrialnogo-turizmu-za-kordonom> (дата звернення: 14.03.2026).
15. Industrial tourism in Ukraine will receive a development roadmap [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3108685-industrialnij-turizm-v-ukraini-otrimae-doroznu-kartu-rozvitku.html> (дата звернення: 14.03.2026).
16. Industrial tourism in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaporizhzhia.city/news/industrialnij-turizm-ukraina> (дата звернення: 14.03.2026).
17. Industrial tourism excursions in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://navigator-ukraina.com.ua/gruppovye-tury/ekskursii-po-vostochnoj-ukraine/tag/індустріальний%20туризм.html> (дата звернення: 14.03.2026).
18. Urban explorers of USSR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/02/140211_urban_explorers_ussr_it (дата звернення: 14.03.2026).
19. Industrial tourism development project [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.irm.kr.ua/uk/projects/promislovij-industrialnij-turizm> (дата звернення: 14.03.2026).
20. Екологічний та індустріальний туризм Придніпров'я: протиріччя та точки дотику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/376046720_EKOLOGICNIJ_TA_INDUSTRIALNIJ_TURIZM_PRIDNIPROV'A_PROTIRICCA_TA_TOCKI_DOTIKU (дата звернення: 14.03.2026).
21. Як у Кривому Розі розвивався індустріальний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kryvyi-rih.name/uk/eternal-2521-yak-u-kryvomu-rozi-rozvyvavsya-industrialnyj-turyzm> (дата звернення: 14.03.2026).
22. Навчальні матеріали з індустріального туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eprints.kname.edu.ua/31040/1/56.pdf> (дата звернення: 14.03.2026).

23. Industrial tourism presentation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-30787752/30787752> (дата звернення: 14.03.2026).
24. Індустріальний туризм в Німеччині – друге життя для покинутих шахт і заводів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/tourism/impression/industrialniy-turizm-v-nimechchini-druge-zhittya-dlya-pokinutih-shaht-i-zavodiv-foto-11244506.html> (дата звернення: 14.03.2026).
25. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України. – Київ: Альтерпрес, 2009.
26. Божко Л.Д. Індустріальний туризм: теоретичні аспекти розвитку // Географія та туризм. – 2018. – №45.
27. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – Київ: Альтерпрес, 2012.
28. Пацюк В.С. Індустріальний туризм і перспективи його розвитку в Україні // Туризм і гостинність. – 2019. – №2.
29. Свірідова Н.Д. Індустріальна спадщина як ресурс розвитку туризму. – Харків: ХНУ, 2017.
30. Казаков В.Л. Туристичний потенціал промислових регіонів України // Вісник КНУ. – 2020. – №3.
31. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика. – Київ: Центр учбової літератури, 2018.
32. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. – Ніжин: НДУ ім. Гоголя, 2010.
33. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги-XXI, 2003.
34. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. – Київ: Центр навчальної літератури, 2007.
35. Герасименко В.Г. Основи туристичного бізнесу. – Одеса: Астропринт, 2011.
36. Державне агентство розвитку туризму України. Офіційний сайт.
37. Ільїна М.В. Туристичне країнознавство. – Київ: Кондор, 2013.
38. Кудла Н.Є. Менеджмент туристичного підприємства. – Львів: Новий світ, 2015.
39. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів, 1997.
40. Любіцева О.О., Панкова Є.В. Туристичні ресурси України. – Київ: Альтерпрес, 2011.
41. Бочан І.О. Основи туристичної діяльності. – Львів: Новий світ, 2020.
42. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії. – Чернівці: Книги-XXI, 2011.

43. Мироненко С.Г. Туристичний потенціал України. – Київ, 2014.
44. Кравців В.С. Регіональна політика розвитку туризму. – Львів: НАН України, 2013.
45. Мельник Л.Г. Економіка туризму. – Суми: Університетська книга, 2016.
46. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 №324/95-ВР.
47. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 №1805-ІІІ.
48. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку туризму».
49. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України.
50. Яковенко І.М. Географія туризму України. – Київ: Знання, 2015.
51. Гаврилюк С.П. Конкурентоспроможність туристичних регіонів. – Київ, 2012.
52. Колотуха О.В. Туристичні ресурси та туристичні комплекси. – Чернівці, 2018.
53. Дніпровська ГЕС як об'єкт індустріального туризму // Туристичний вісник. – 2021.
54. Індустріальна спадщина Кривого Рогу // Географія та туризм. – 2020.
55. Соляні шахти Соледару як туристичний ресурс // Туризм України. – 2019.
56. Промислові музеї Європи та їх роль у розвитку туризму // Культурна спадщина. – 2022.
57. Туристичний потенціал промислових регіонів України // Економіка і туризм. – 2021.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Дрогобицька солеварня

Дрогобицька солеварня

ДОДАТОК Б

АрселорМіттал Кривий Ріг

ДОДАТОК В

Соляні шахти Соледара

Соляні шахти Соледара

ДОДАТОК Г

ДніпроГЕС, Запоріжжя

